

2026-2028

STUDIEGIDS

Tweejarige opleiding Integrative Nursing en Leefstijlcoaching

versie 1.0 - 10 maart 2026

Inhoudsopgave

STUDIEGIDS INTEGRATIVE NURSING & LEEFSTIJLCOACHING.....	4
INLEIDING.....	4
INTEGRATIVE NURSING.....	5
STAND VAN ZAKEN AIM.....	8
OVER DE ACADEMY FOR INTEGRATIVE MEDICINE.....	8
VISIE OP LEREN.....	9
OPLEIDINGSDOELEN.....	9
DOMEIN 1 KENNIS:	10
DOMEIN 2 VAARDIGHEDEN:	10
DOMEIN 3 VERANTWOORDELIJKHEID EN AUTONOMIE:	11
DOMEIN 4 LEEFSTIJLCOACH	11
INHOUD VAN DE OPLEIDING.....	12
ONDERWIJSVORM	12
DOCENTEN	12
DE OPBOUW VAN DE OPLEIDING.....	12
PORTFOLIO.....	13
STAGEDAG.....	13
LESMATERIAAL.....	13
EXAMEN.....	14
EXAMENREGLEMENT.....	14
AFRONDING VAN DE OPLEIDING.....	14
DIPLOMA.....	15
HERKANSING.....	15

PRAKTISCHE INFORMATIE	15
STUDIEKOSTEN	15
STUDIEFINANCIERING	15
ERKENNING	15
LOCATIE	15
DIGITALE LEEROMGEVING	15
ACCREDITATIE	16
OPLEIDINGSDATA 2026-2028	16
LESTIJDEN	17
TOELATINGSEISEN	17
STUDIEBELASTING	18
VRIJSTELLING	18
UITSTEL	18
ORGANISATIE	18
OPLEIDINGSCOÖRDINATOREN EN OFFICEMANAGERS	18
ONDERWIJSCOMMISSIE VAN INTEGRATIVE NURSING	18
BESTUUR	19
RAAD VAN ADVIES	19
ALGEMENE VOORWAARDEN	20

Studiegids Integrative Nursing & Leefstijlcoaching

Inleiding

Dit is de studiegids voor de opleiding tot integrative nurse. De studiegids is een wegwijzer voor jou en je begeleider om het leerproces, methodisch, doelgericht en effectief te laten verlopen. Deze informatie kun je ook terugvinden op ons leerplein, onder de tegel "Opleiding Integrative nurse".

Het integreren van kennis en vaardigheden in de praktijk is een essentieel onderdeel van de opleiding. Door tijdens de opleiding in de praktijk kennis toe te passen en te oefenen en te experimenteren met nieuwe vaardigheden en nieuw professioneel gedrag krijg je de mogelijkheid om je verder te ontwikkelen als integrative nurse. De inhoud en niveau van de opleiding zijn grotendeels afgeleid van het expertisegebied integrative nurse¹ waar het gaat om de generieke competenties. De competenties waaraan gewerkt wordt tijdens de opleiding worden verder uitgewerkt aan de hand van de eindtermen. Tijdens de opleiding willen we je stimuleren om een leven lang te leren en eigenaar te zijn en te blijven van je eigen leerproces. Om deze reden bieden we ook nascholing.

De opleiding maakt deel uit van de Academy for Integrative Medicine. Na een succesvol congres in 2012, Heel de mens, Integrative Medicine in de praktijk, is het initiatief geboren voor een opleidingsinstituut in Nederland, de Academy for Integrative Medicine (AIM) in navolging van academische instituten voor integrative medicine in de Verenigde Staten. Hieraan wordt meegewerkt door alle pioniers op dit gebied, hoogleraren van diverse medische specialismen, wetenschappers en deskundigen op diverse vakgebieden, in nauwe samenwerking met beroepsverenigingen van artsen die integrale geneeskunde toepassen.

De coördinatie van de opleiding is in handen van Judith Meijer. Zij wordt hierin bijgestaan door Bea Tanis. Zij zorgen er samen met betrokken vaste en gastdocenten voor dat de opleiding inhoudelijk en organisatorisch goed wordt uitgevoerd. Een adviescommissie bestaande uit diverse experts uit het werkveld, waaronder de beroepsvereniging V&VN Complementaire zorg, adviseert over vakinhoudelijk onderwijs en ontwikkelingen in complementaire zorg.

We wensen je een plezierig en leerzaam opleidingstraject toe.

Karlien Bongers, hoofd docent

Judith Meijer en Bea Tanis, opleidingscoördinator en studentenbegeleiders

---

¹ <https://www.venvn.nl/media/bfjzlm0/20160617-expertisegebied-verpleegkundige-complementaire-zorg.pdf>

Integrative nursing

Een korte geschiedenis

Integrative Medicine is al 25 jaar in Nederland en IM-zorgverleners hebben inmiddels hun weg gevonden in het Nederlandse zorglandschap. De term staat voor het verbinden van reguliere en complementaire technieken, waarbij uitgangspunt is dat deze evidence-based zijn. De ontwikkeling startte op verschillende plekken. In 1996 is de term 'complementaire zorg' binnen het verpleegkundige beroep in Nederland geïntroduceerd door Drs. Astrid Noorden. Zij deed onderzoek naar het toepassen van deze zorgvormen door Nederlandse verpleegkundigen. Zij formuleerde een definitie van het begrip 'complementaire zorg interventie'. Binnen de voorloper van de V&VN² begon zij samen met de toenmalige werkgroep complementaire zorg met activiteiten, zoals het ontwikkelen van scholingsmateriaal. Later werd de V&VN afdeling Complementaire zorg betrokken bij het ontwikkelen van richtlijnen en heeft zij een aanzet gegeven tot het ontwikkelen van een post-hbo opleiding VCZ aan HAN-VDO. De afdeling ontwikkelde het beroepsdeelprofiel en daaropvolgend het expertisegeraad Verpleegkundige Complementaire zorg, waarin de CanMeds-rollen worden beschreven. Het expertisegeraad wordt op dit moment voorzien van een update naar de laatste ontwikkelingen. Deze is essentieel voor de beroepsgroep en kan gebruikt worden bij het schrijven van een taak/functieprofiel door de werkgever.

Een ander beginpunt in Nederland lag bij de afdeling kindergeneeskunde in het Slotervaartziekenhuis, wat onder meer leidde tot de oprichting van NIKIM³ in 2006. In deze ontwikkeling hebben meestal medisch specialisten en later ook huisartsen het voortouw genomen en een leidende positie gehad. Dat neemt niet weg dat ook in de ziekenhuizen en huisartsenpraktijken veel verpleegkundigen en vergelijkbare zorgverleners kennis en vaardigheden hebben van specifieke integratieve technieken, variërend van therapeutisch touch en aromatherapie tot massage en acupunctuur. In de Verenigde Staten zijn Mary-Jo Kreitzer en Mary Koithan tussen 2010 en 2015 begonnen met integratieve nursing vanuit vergelijkbare ervaringen in de Verenigde Staten. In 2018 is er een Nederlands Consortium opgericht (CIZG), dat zich heeft aangesloten bij de internationale samenwerking. Tot dit Consortium behoren o.a. Lentis, Louis Bolk Instituut, Máxima MC, Rijnstate ziekenhuis en Apanta. Het CIZG heeft een actieve werkgroep integratieve nursing, die zich richt op het ontwikkelen van jobtools en een functieprofiel voor de integratieve nurse. En last but not least, zien we de laatste jaren een sterke beweging in de gezondheidszorg, gericht op leefstijlgeneeskunde. Bovengenoemde ontwikkelingen vormen een inspiratie voor de voorliggende opleiding.

We zijn niet de eerste die een opleiding voor deze doelgroep heeft opgezet. Zowel door Stibig als door de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) is een opleidingsaanbod ontwikkeld voor de verpleegkundige doelgroep en zorgprofessionals op HBO-niveau en zij hebben inmiddels ongeveer 250 zorgprofessionals opgeleid. Helaas is om verschillende redenen op beide plekken de opleiding beëindigd. Vanuit het veld is aangegeven dat dit een groot gemis is. Vandaar dat de AIM heeft gemeend een nieuwe opleiding aan te bieden,

---

² V&VN is de beroepsvereniging van verpleegkundigen, verzorgenden en verpleegkundig specialisten (zie <https://www.venvn.nl/>).

³ Dit staat voor Nationaal Informatie en Kenniscentrum Integrative Medicine. Deze stichting is geëindigd in 2017.

specifiek voor deze doelgroep.

In 2023 is een driejarig Europees project Integrative Nursing Education Series (INES) formeel afgerond. Onderzoekers en docenten uit Nederland, Denemarken, Zweden en IJsland hebben gezamenlijk Europese collega's gevraagd naar hun cursussen in complementaire zorg in een survey. Ze verzamelden en analyseerden wetenschappelijke literatuur hierover, en hebben vervolgens een groep experts gevraagd naar leerdoelen en competenties. Op basis daarvan is een evidence-based handboek voor verpleegkunde docenten samengesteld, het INES Handbook for Teachers in Nursing. Dit handboek bestaat uit drie series, met in totaal 11 hoofdstukken. Daarin staan achtergrondinformatie over complementaire zorg en integrative nursing, suggesties voor lessen en opdrachten met didactische tips, en worden casussen gebruikt om de praktijk in beeld te brengen en worden betrouwbare bronnen gegeven. Het Van Praag Instituut, het Erasmus MC en V&VN waren vanuit Nederland partners van het INES project.

Het materiaal van het INES⁴ Handbook, de ervaringen van studenten met Stibig en de HAN, en ook het werk van de V&VN, afdeling complementaire zorg, vormen de grondslag voor deze opleiding, die ontwikkeld is voor de AIM.

Integrative nursing vs integrative medicine

In het werkveld worden de termen integrative nursing en integrative medicine door elkaar gebruikt. Beide termen hebben betrekking op hetzelfde gedachtengoed, waarvoor inmiddels ook een derde term opgang doet, met name in de Verenigde Staten, namelijk Whole Health. Een definitie is Whole health is physical, behavioral, spiritual, and socioeconomic wellbeing as defined by individuals, families, and communities. To achieve this, whole health care is an interprofessional, team-based approach anchored in trusted longitudinal relationships to promote resilience, prevent disease, and restore health. It aligns with a person's life mission, aspiration, and purpose.⁵

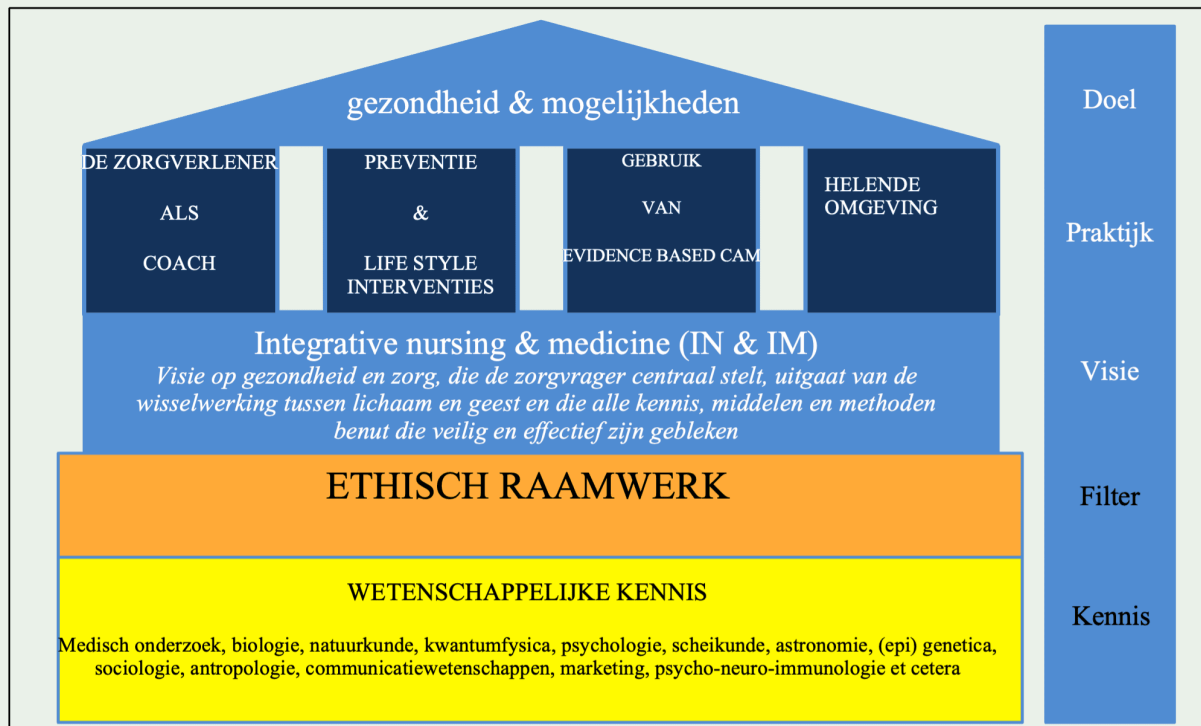
Het basismodel integrative nursing & medicine beschrijft schematisch de pijlers van integrative medicine en integrative nursing.

---

⁴ INES = Integrative Nursing Education Series

⁵ Bron: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK591719/>

Het basismodel integrative medicine en nursing⁶

De zes principes van integrative nursing

In integrative nursing wordt uitgegaan van een aantal principes. Deze principes zijn ook leidend voor deze opleiding

- De mens is een ondeelbaar geheel en onderdeel van zijn omgeving en kan niet gereduceerd worden tot diagnoses, symptomen en afwijkingen van de norm.
- De mens heeft een aangeboren vermogen tot gezondheid en welbevinden.
- De natuur heeft helende en herstellende eigenschappen die bijdragen aan gezondheid en welbevinden.
- Integrative nursing is gericht op de persoon en gebaseerd op relaties.
- Zorg vanuit integrative nursing is gebaseerd op evidence en maakt gebruik van alle interventies die het zelfhelend vermogen ondersteunen, beginnend bij de minst invasieve tot meer invasieve, afhankelijk van de behoefte en de context.
- Integrative nursing richt zich op de gezondheid en het welbevinden van zowel de zorgvrager als de zorgverlener.

⁶ Dit model is ontwikkeld door leden van NIKIM

Integrative nursing is person-centered and combines two or more paradigms of care and treatment modalities, consisting of an interdisciplinary and non-hierarchical blending of both conventional and evidence-informed complementary non-pharmacological interventions. Integrative nursing is a way of being, knowing and doing that advances a whole health perspective to optimize well-being. Integrative nurses use evidence-informed strategies to support whole person, system and planetary healing.

Integrative medicine and health reaffirm the importance of the relationship between practitioner and patient, focuses on the whole person, is informed by evidence, and makes use of all appropriate therapeutic and lifestyle approaches, healthcare professionals and disciplines to achieve optimal health and healing.

Stand van zaken AIM

- De AIM biedt sinds 2015 een gedegen en unieke opleiding aan in integrative medicine en vanaf 2025 de opleiding integrative nursing in Nederland.
- De AIM is voorloper in Europa.
- inmiddels hebben bij de Academy of Integrative Medicine 467 artsen, huisartsen en medisch specialisten, de opleiding integrale geneeskunde met goed gevolg afgerond en is er sinds 2020 een tweede studiejaar.
- Vanaf september 2022 wordt de tweejarige opleiding als één geheel aangeboden.
- Vanaf september 2025 wordt de opleiding integrative nursing door de AIM aangeboden. Vergelijkbare opleidingen worden ook elders in Europa aangeboden. Met deze opleidingen vindt jaarlijks uitwisseling plaats.

Over de Academy for Integrative Medicine

De Academy for Integrative Medicine (AIM) is opgericht in 2015 en is momenteel het toonaangevende opleidingsinstituut in Nederland op het gebied van integrative medicine.

Het hoofddoel van de AIM is het bevorderen van de implementatie van een integrale visie op geneeskunde in de Nederlandse gezondheidszorg.

Om dit doel te bereiken streeft de AIM de volgende subdoelen na:

- Het aanbieden, op basis van wetenschappelijke inzichten, van onderwijs gericht op:
  - Visie, kennis en vaardigheden ten behoeve van de toepassing van de principes van integrale zorg;
  - Het ontwikkelen van een open attitude ten opzichte van gezondheid en gezondheidsbevordering;
- De ontwikkeling van de arts, de verpleegkundige en andere zorgprofessionals, zowel professioneel als persoonlijk;
- Het ontwikkelen en onderhouden van netwerken rond integrative medicine en integrative nursing;
- Het actief bijdragen aan kennisdisseminatie; en het agenderen van kennisbehoeften en bijeenbrengen van kennis.

De AIM is nauw verbonden met het Consortium voor Integrale Zorg en Gezondheid. Het Consortium voor Integrale Zorg en Gezondheid (CIZG) is een Nederlands samenwerkingsverband van academische en topklinische ziekenhuizen, een GGZ-organisatie en een onderzoeksinstituut. Het CIZG streeft een integraal gezondheidszorgsysteem na met wetenschappelijk onderbouwde, veilige en effectieve behandelingen.

Visie op leren

De veranderingen in de gezondheidszorg in Nederland vragen om een actieve participatie van zorgvragers in de zorgverlening. Deze ontwikkeling komt ook binnen de opleiding tot uiting. De leerbehoeften van jou als student staan centraal. Je voert je eigen regie en bent eigenaar van jouw eigen leerproces. Binnen onze opleiding hebben we aandacht voor zowel de vakinhoudelijke leervragen als het ervaren en het leerproces zelf. Het creëren van mogelijkheden om te leren, te ervaren én te ontwikkelen komt overeen met de praktijk binnen de zorg voor zorgvragers: het zelfmanagementproces van de lerende lijkt immers op het zelfmanagementproces van de zorgvragers.

Vanuit deze visie word je opgeleid als professional die verantwoordelijkheid neemt, met kennis van zaken het vak uitoefent en daarbij ethische vragen, maatschappelijke en professionele ontwikkelingen integreert in je denken en handelen. Daarnaast kun je een gefundeerde visie en mening geven en daarnaar handelen. In het leerproces zijn er verschillende voorwaarden van belang om je als professional zelfstandig, initiatiefrijk en verantwoordelijk te laten bewegen. Essentiële factoren daarbij zijn je drijfveren en wat je inspireert. Zelfmanagement, samenwerking en coaching zijn daarnaast belangrijke factoren om je verder te ontwikkelen en het leerproces te bestendigen en te stimuleren.

Opleidingsdoelen

Deze opleidingsdoelen zijn gebaseerd op het Europees kwalificatie raamwerk niveau 6 (EFQ6)⁷

---

⁷ Bron: INES Handbook

Domein 1 Kennis:

feitelijke en theoretische kennis in brede context binnen een werk- of studierichting

De student zal in staat zijn om

- Geselecteerde complementaire en niet-farmacologische interventies te begrijpen.
- De algemene kennis van complementaire interventies en integrative nursing toe te passen.
- Mogelijke interacties te begrijpen wanneer zorgvragers zelf complementaire therapieën gebruiken.
- Beperkingen en mogelijkheden voor het implementeren van integrative nursing in eigen context/land te begrijpen.
- De nationale voorschriften en regels toe te passen die relevant zijn voor de uitvoering van geselecteerde interventies.
- Inzicht te verwerven in het gebruik van complementaire en niet-medicamenteuze therapieën en interventies door zorgvragers en de daarmee samenhangende argumenten en ervaringen.
- Kennis te interpreteren uit casussen over het gebruik van complementaire en niet-medicamenteuze therapieën en interventies.

Domein 2 Vaardigheden:

een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden die nodig zijn om oplossingen te genereren voor specifieke problemen in een werk- of studieveld

De student zal in staat zijn om

Communicatie

- Algemene informatie te verstrekken aan zorgvragers en collega's over relevante complementaire en niet-medicamenteuze therapieën en interventies.
- Een zelfverzekerde, open en professionele dialoog te voeren met zorgvragers over de stand van complementaire en niet-medicamenteuze therapieën en interventies.
- Zorgvragers te begeleiden bij het zoeken naar betrouwbare informatie over gebruikelijke complementaire en niet-medicamenteuze therapieën en interventies.
- Voldoende en begrijpelijke informatie over complementaire en niet-farmacologische therapieën en interventies te geven in relatie tot de specifieke behoeften van de zorgvragers.

Praktisch

- De minst invasieve verpleegkundige interventie te selecteren bij het voldoen aan de basisbehoeften van zorgvragers.

Reflectief

- Individuele en specifieke situaties van de zorgvrager te analyseren volgens verschillende gezondheids- benaderingen.
- De autonomie en wensen van zorgvragers te (h)erkennen met betrekking tot

- complementaire en niet-medicamenteuze therapieën en interventies.
- Bewijs voor veelgebruikte complementaire en niet-farmacologische therapieën en interventies te analyseren.

Ethisch

- Een vertrouwensvolle en zorgzame relatie op te bouwen met zorgvragers.
- Ethische wijsheid in specifieke situaties van de zorgvrager te tonen.
- Voor een open en nieuwsgierige benadering van zorgvragers te zorgen met betrekking tot hun behoeften en voorkeuren over complementaire en niet-farmacologische therapieën en interventies.

Domein 3 Verantwoordelijkheid en autonomie:

zelfmanagement uitoefenen binnen de richtlijnen van de werk- of studiecontext, die meestal voorspelbaar zijn, maar aan verandering onderhevig zijn; toezicht houden op het routinewerk van anderen en enige verantwoordelijkheid nemen voor de evaluatie en verbetering van werk- of studieactiviteiten

De student zal in staat zijn om

- Een holistische en integratieve benadering te gebruiken met betrekking tot verpleegkundige zorg⁸ en klinische besluitvorming in niet-complexe situaties van zorgvragers.
- Eenvoudige, evidence-based complementaire en niet-farmacologische therapieën en interventies te evalueren en toe te passen bij het verlichten van symptomen zoals angst, pijn en misselijkheid binnen de context van een verpleegkundig adviesplan.
- Eenvoudige, evidence-based complementaire en niet-farmacologische therapieën en interventies te evalueren en toe te passen voor welzijn en ontspanning.
- Eigen zelfzorgpraktijken te herkennen in werk- en levenssituaties van de zorgvrager en te analyseren wanneer situaties van de zorgvrager complex zijn en verwijst zorgvragers indien mogelijk door naar een specialist in integrative nursing of raadpleegt een relevante zorgverlener.
- Autonomie te tonen in continu persoonlijk werk met eigen grenzen, zelfreflectie en professionele nieuwsgierigheid.

Domein 4 Leefstijlcoach

De student zal in staat zijn:

- Kennis toe te passen m.b.t. een breed scala aan aspecten van gezond leven en een gezonde leefstijl, waaronder kennis over voeding, beweging, slaap, stress, bioritme, leefstijlgerelateerde aandoeningen en gedragsverandering.
- Vaardigheden in te zetten om in een gesprek een ander (coachee) te motiveren tot gezonder gedrag. Daarvoor beschik je over een verzameling tools om op het juiste moment in te zetten. Naast inzicht in het juiste moment inzetten van die tools heb je

---

⁸ Of een andere zorgdiscipline op HBO-niveau

- ook de vaardigheid om ze goed te gebruiken.
- Een coachee te begeleiden en motiveren naar een duurzame gedragsverandering. Je kent diverse gedragsveranderingstechnieken en interventietechnieken en weet ze op het juiste moment in te zetten.
- Individueel te coachen maar je hebt ook de kennis en vaardigheid om groepen te coachen. Je kunt workshops ontwikkelen en het proces begeleiden in een groep.
- Bewustwording, kennis, vaardigheden en inzicht bij je coachees te vergroten. Je coacht de coachee naar meer eigen regie door de ander successen te laten ervaren.
- Kennis over onderliggende fysiologische processen van ziekte en gezondheid te begrijpen.
- Te reflecteren op je gedrag als professional en om planmatig in te gaan op je eigen ontwikkeling als leefstijlcoach.

Inhoud van de opleiding

Onderwijsvorm

Het lesmateriaal wordt zodanig aangeboden dat de studenten de mogelijkheid krijgen om veel mee te maken door te doen, te observeren en te werken in projecten en groepjes, met opdrachten en de mogelijkheid om bezoeken af te leggen aan integrative nursing praktijken in de vorm van stagedagen. Aan de persoonlijke ontwikkeling wordt in het programma veel aandacht besteed.

In de opleiding wordt met zgn. maatjes gewerkt. Dat is de persoon met wie de student de persoonlijke huiswerk-opdrachten uitwerkt. Dit betekent dat er gestreefd wordt naar een even aantal studenten. Aansluitend aan de tweejarige basisopleiding kan de student deelnemen aan de algemene na- en bijscholingsdagen van de AIM.

Docenten

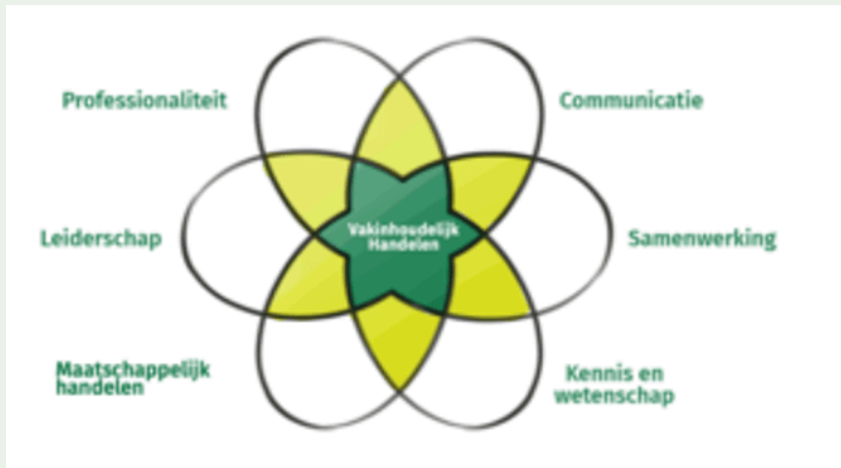
De opleiding wordt gegeven door Karlien Bongers als vaste hoofddocent. Daarnaast wordt een deel van de lesstof aangeboden door gastdocenten, zodat de student de mogelijkheid krijgt om met meerdere personen en benaderingen in het veld kennis te maken en te ervaren. De coördinatie en studentenbegeleiding zal worden geboden door Judith Meijer en Bea Tanis.

De opbouw van de opleiding

De opleiding bestaat uit twee jaar, het basisjaar en het verdiepingsjaar. Elk jaar bestaat uit twaalf lesdagen, met daarnaast opdrachten en huiswerk. Elke lesdag bestaat uit twee lesblokken van resp. 2 en 4 uur.

In het basisjaar krijgt de student de kans om kennis te maken met wat integrative nursing is en daarin vaardigheden te ontwikkelen. Ook wordt gewerkt aan de ontwikkeling van de kennis en vaardigheden voor de rol van leefstijlcoach. In het tweede jaar wordt aan de hand van specifieke deelgebieden gewerkt aan een verdere verdieping van de kennis en vaardigheden, die in het eerste jaar zijn opgedaan.

De V&VN-afdeling complementaire zorg beschikt over een expertisegebied integrative nurse op basis van het CanMEDS-model⁹ en gaat dit het komend jaar met de leden actualiseren. In de opleiding is zoveel mogelijk aangesloten bij dit expertisegebied, dat nog in ontwikkeling is.

Portfolio

Van iedere deelnemer wordt verwacht dat deze tijdens de tweejarige opleiding een portfolio opbouwt met een verslag van de stagedag en de uitwerking van de opdrachten. De inhoud van het portfolio wordt nader beschreven in de eindtermen.

Stagedag

Binnen de opleiding zijn twee stagedagen in een Integrative nursing/M-praktijk verplicht, waarvan ook een schriftelijk verslag wordt gemaakt. Dit is onderdeel van het eerste jaar.

Het format voor een verslag van de stagedag is opgesteld door de examencommissie van de onderwijscommissie (OWC).

Lesmateriaal

Verplicht materiaal

- Artikelen (zie leerplein)
- Videolessen (zie leerplein¹⁰)
- Bongers, K., Van Koppen, A., (2017) Integrative Medicine, zorg voor gezondheid en geluk, (tweede druk), De Arbeiderspers¹¹
- Eliens, A. Strybol, N. Bijl, W. Integratieve verpleegkunde, Virtuoos, 2025

⁹<https://www.venvn.nl/media/bfjzlm0/20160617-expertisegebied-verpleegkundige-complementaire-zorg.pdf>

¹⁰[video 1](#), [video 2](#), [video 3](#) en [video 4](#)

¹¹Het boek wordt door de opleiding aangeboden, zit in de opleidingsprijs inbegrepen

- Dekker P, de Kanter W (2010). Motiveren kun je leren (1e druk), Thoeis Uitgeverij.
- T.b.v. lesdag 6: Aakster C, Kortekaas F, (2016) Integrative geneeskunde, Uit de reeks: Geneeswijzen in Nederland, AnkhHermes.

Aanbevolen literatuur

- Dekker P, de Kanter W (2010). Motiveren kun je leren (1e druk), Thoeis Uitgeverij.
- Van Beek M, Tijmes I (2020). Leren coachen (7e herziene druk), Uitgeverij Boom/Nelissen.
- Rakel, D (2022). Integrative Medicine (5e druk), Elsevier-Health Science Division.
- Kreitzer MJ, Koithan M (2014) Integrative Nursing. Oxford University Press.
- Kreitzer MJ. Integrative Nursing: Application of Principles Across Clinical Settings. Rambam Maimonides Med J 2015;6 (2): e0016. Doi:10.5041/RMMJ.10200 Capel, P (2018). Het emotionele DNA (4e druk) K. PI Education.
- Kreitzer MJ, Koithan M. Integrative nursing: A whole health perspective. Explore (NY). 2026 Jan 14;22(2):103316. doi: 10.1016/j.explore.2026.103316. Epub ahead of print. PMID: 41643251.

Examen

Het eerste jaar wordt afgesloten met een open boek kennistoets. Het tweede jaar wordt afgesloten met een mondeling examen. Het examen bestaat uit het maken van een AGO-FEMS IN coachingplan voor een zorgvrager en het uitvoeren van een coachinggesprek met een client. Ook geeft de student een presentatie over haar bevindingen met het implementatie-/projectplan. Bij een goed resultaat, voldoende aanwezigheid, het indienen van een volledig portfolio en het aantoonbaar uitvoeren van alle opdrachten, ontvangt de student zowel een certificaat 'integrative nurse' als een certificaat 'leefstijlcoach'.

Examenreglement

De lesdagen van het programma zijn allemaal verplicht. Om aan het examen deel te kunnen nemen hanteren wij een 85% (fysieke) aanwezigheidsplicht. Dit betekent dat de student van elk jaar minimaal 10 van de 12 lesdagen moet bijwonen. Het online volgen van een les wordt niet opgevat als aanwezig zijn.

Afronding van de opleiding

Na het basisjaar is er een open boek toets, waarin de opgedane kennis wordt getoetst, en aan het eind van de opleiding volgt een mondeling examen in de vorm van het voorbereiden en uitvoeren van een coachingsgesprek. Gedurende de opleiding wordt de opgedane kennis en ervaring ook op andere wijze manieren getoetst, met name door het uitvoeren van opdrachten, bijvoorbeeld in de vorm van een presentatie.

Het afronden van de opleiding biedt de student de mogelijkheid haar werkveld te verbreden. Dat kan zijn een inhoudelijke verbreding in het vak wat de student al uitvoert, het kan ook een stap naar een andere rol, bijvoorbeeld die van leefstijlcoach of expert op het gebied van integrative nursing.

Diploma

Na afronding van de opleiding, inclusief het afleggen van het examen met een positief resultaat, wordt een diploma verkregen en de titel 'integrative nurse' en een certificaat leefstijlcoach.

Herkansing

Als je een onvoldoende voor een of meerdere opleidingsopdrachten haalt, zal door de onderwijscommissie nader worden besloten of herkansing realistisch is. Als al een voldoende voor de opdracht is behaald, kan deze niet worden herkanst ten behoeve van een hoger cijfer.

De herkansingsdata voor het examen zullen nader worden gecommuniceerd.

Praktische informatie

Studiekosten

€ 3.900, -- voor de gehele opleiding, inclusief inschrijfgeld, deelname aan de lesdagen, de studentenbegeleiding en het examen.

Bij het inschrijfgeld zijn het digitale lesmateriaal, koffie, thee en snacks inbegrepen.

Het inschrijfgeld kan ook voldaan worden in termijnen. Meer informatie hierover is beschikbaar bij inschrijving.

Studiefinanciering

Bij problemen met het financieren van de studie kun je met ons contact opnemen via info@aim-edu.nl.

Erkenning

De Academy for Integrative Medicine is CRKBO gecertificeerd. Dit betekent dat de AIM als onderwijsinstelling erkend is en vrijgesteld is van BTW.

Locatie

De opleiding vindt plaats in het Onze Campus de Zonnestraal in Hilversum.

Digitale leeromgeving

De digitale leeromgeving is ingericht op basis van de verschillende onderwijseenheden van de opleiding, waardoor je gemakkelijk en snel de juiste informatie kunt vinden of

documenten kunt plaatsen. Per cursusdag vind je de lesbeschrijvingen, literatuur, kennisclips en andere relevante opleidingsinformatie. Mededelingen aan de groep worden geplaatst via het mededelingenbord.

Verder kun je via het leerplan ook opdrachten inleveren en bouw je daar je persoonlijke portfolio op. Dit is een aparte en afgeschermd map, waarin alleen jij en je docentbegeleiders inzage hebben. Ook kun je op verschillende manieren online samenwerken, overleggen en kennis delen via Teams.

Voor lesdag 1 krijg je instructie over het gebruik van de leeromgeving en hoor je met wie je contact kunt opnemen bij vragen of indien ondersteuning is gewenst.

Accreditatie

De opleiding is geaccrediteerd met 48 punten bij V&VN KR/ ZP.

Tevens is de opleiding geaccrediteerd door de KABIZ/BLCN, waardoor de deelnemer (mits HBO of WO gediplomeerd) als leefstijlcoach lid kan worden van BLCN.

Opleidingsdata 2026-2028

De opleiding vindt vast op een dinsdag plaats van 10-17 uur. De eerste lesdag is 8 september. Hieronder het programma, met per lesdag het thema:

EERSTE STUDIEJAAR:

8 september 2026 (di)
Lesdag 1: Kennismaking

22 september 2026 (di)
Lesdag 2: Emoties en wetenschap (deel 1)

27 oktober 2026 (di)
Lesdag 3: Emoties en het lichaam en wetenschap (deel 2)

10 november 2026 (di)
Lesdag 4: Emoties en gedachten

15 december 2026 (di)
Lesdag 5: Het bioveld en spiritualiteit

12 januari 2027 (di)
Lesdag 6: Inleiding andere zorgsystemen

9 februari 2027 (di)
Lesdag 7: Stress en culturele competentie

3 maart 2027 (di)
Lesdag 8: Voeding

23 maart 2027 (di)
Lesdag 9: Helende omgeving, preventie en leefstijlinterventies

13 april 2027 (di)
Lesdag 10: Samenwerken en verpleegkundig leiderschap

22 juni 2027 (di)

Lesdag 11: Gesprekstechnieken: (leefstijl-)coaching, motiverende gespreksvoering en integrative nursing anamnese

6 juli 2027 (di)

Lesdag 12: Afronding jaar 1

TWEEDE STUDIEJAAR: (data nog onder voorbehoud)

7 september 2027 (di)

Lesdag 1: Pijn en bewegingsapparaat

21 september 2027 (di)

Lesdag 2: Angst, depressie PTSS

26 oktober 2027 (di)

Lesdag 3: Vermoeidheid

16 november 2027 (di)

Lesdag 4: Neurodegeneratieve klachten

14 december 2027 (di)

Lesdag 5: hart- en vaatziekten, longproblematiek

11 januari 2028 (di)

Lesdag 6: Metabool syndroom (Diabetes mellitus)

8 februari 2028 (di)

Lesdag 7: Kinderen

7 maart 2028 (di)

Lesdag 8: Maag-darm stoornissen

4 april 2028 (di)

Lesdag 9: Vrouwelijke hormonen

25 april 2028 (di)

Lesdag 10: Oncologie

27 juni 2028 (di)

Lesdag 11: Ouderen en palliatieve zorg

4 juli 2028 (di)

Lesdag 12: Afronding en examen

Lestijden

De lesdagen vinden plaats op een werkdag en duurt van 10 tot 17 uur met een lunch en een pauze tussendoor.

Toelatingseisen

De tweejarige opleiding integrative nursing van de Academy for Integrative Medicine is bestemd voor verpleegkundigen van minimaal werk- en denkniveau 6.¹²

Voor verpleegkundig specialisten bestaat eventueel ook de mogelijkheid om onder specifieke voorwaarden deel te nemen aan de opleiding integrative medicine. De

---

¹² De student dient minimaal een opleiding op niveau 5 aantoonbaar met succes te hebben afgerond.

besluitvorming hierover vindt plaats door middel van een gemotiveerd verzoek, gericht aan de onderwijscommissie van de integrative medicine.

Studiebelasting

De studiebelasting voor deze opleiding gedurende het jaar bedraagt gemiddeld acht uur per week, in totaal 200 uur voor de hele opleiding.

Vrijstelling

In speciale gevallen kan voor onderdelen vrijstelling verleend worden door de onderwijscommissie. Stel hiervoor een brief op met de exacte onderdelen waarvoor je vrijstelling vraagt en stuur eventuele bewijsstukken mee. Aanvragen kunnen worden verstuurd naar info@aim-edu.nl

Uitstel

Als je uitstel voor de uiterste inleverdatum van de opdracht aanvraagt kan dit voor bepaalde tijd worden verleend. Aanvragen tot uitstel dienen besproken worden met de hoofddocent.

Organisatie

De AIM heeft een bestuur, een onderwijscommissie en een Raad van Advies. De personen die zich inhoudelijk inzetten voor het onderwijsprogramma zijn de onderwijscoördinatoren, de officemanagers, de leden van de onderwijscommissie, de dagvoorzitters en de docenten.

Opleidingscoördinatoren en officemanagers

- Hoofddocent basis- en verdiepingsjaar: Karlien Bongers
- Algemeen opleidingscoördinator en studentenbegeleider: Judith Meijer
- Studentenbegeleider: Bea Tanis
- Officemanagers: Corine Teeuwen, Elisa Cruys, Laura Fleur, Odilia van der Kleij, Margriet Schouten

Onderwijscommissie van integrative nursing

Specifiek voor deze opleiding is binnen de AIM een onderwijscommissie ingesteld die verantwoordelijk is voor de kwaliteit van het geboden onderwijs. De commissie is verantwoordelijk voor het geboden onderwijs, de kwaliteit, de toelating en de accreditatie. De commissie bestaat uit de volgende personen: Karlien Bongers, Martine Busch, Judith Meijer, Bea Tanis, Marion Giesberts en Wencke Ameling.

Kwaliteitsbewaking

De kwaliteitsbewaking van de opleiding vindt op de volgende wijze plaats:

- Evaluatie door de studenten

- Jaarlijkse bespreking in de onderwijscommissie 'integrative nursing' van de AIM
- Jaarlijkse uitwisseling online met de INES opleiders in Europa

Bestuur

In het bestuur hebben de volgende personen zitting:

- **Voorzitter:** drs. Frans Kusse, arts voor integrale geneeskunde, voorzitter van de Artsen Vereniging Integrale Geneeskunde (AVIG), redactiecoördinator van het Tijdschrift voor Integrale Geneeskunde (TIG)
- **Vicevoorzitter:** dr. Bea Tanis, internist en epidemioloog, arts voor integrale geneeskunde en leefstijlgeneeskunde
- **Penningmeester:** drs. Gerard Wiringa, arts voor integrale geneeskunde en leefstijlgeneeskunde
- **Lid:** Peter Wouters

Raad van Advies

De AIM kent een Raad van Advies waarin de volgende personen zitting hebben:

- Dr. Erik Baars, arts (n.p.) -epidemioloog. Lector Antroposofische Gezondheidszorg, Hogeschool Leiden. Senior-onderzoeker Gezondheidszorg, Louis Bolk Instituut.
- Drs. Martine Busch, directeur van het Van Praag Instituut.
- Dr. Marianne van der Heijden, onderzoeker bij de afdelingen Inwendige Geneeskunde en Kinderchirurgie van het Erasmus MC-Sophia Kinderziekenhuis. Medisch antropoloog en gepromoveerd op de effectiviteit van muziek interventies bij pijn en angst.
- Dr. Rogier Hoenders, psychiater, senior onderzoeker en deelopleider volwassenenpsychiatrie van Lentis. Ook is hij oprichter en manager behandelzaken van het Centrum Integrale Psychiatrie van Lentis.
- Prof. dr. Leonard Hofstra, hoogleraar Cardiologie aan VU University Medical Centre Amsterdam.
- Drs. Philip J. Idenburg MBA, Managing Partner BeBright & Initiator Diagnose healthcare transformation program en auteur van o.a. Diagnose 2025.
- Prof. Connie Jimenez, hoogleraar Medische Oncologie, Amsterdam UMC. Hoofd translationeel onderzoekslaboratorium dat met innovatieve massaspectrometrie systeembioologische inzichten genereert in kanker, dementie en cardiovasculaire ziekten.
- Prof. dr. Carlo Leget, hoogleraar Zorgethiek en bijzonder hoogleraar Zingeving en Ethiek in de palliatieve zorg.
- Prof. dr. Jim van Os, hoogleraar Psychiatrie en voorzitter van de Divisie Hersenen UMC Utrecht.
- Prof. dr. Hanno Pijl, internist-endocrinoloog op de afdeling interne geneeskunde en hoogleraar diabetologie (LUMC).
- Prof. dr. Dirkjan van Schaardenburg, hoogleraar reumatologie, in het bijzonder vroege diagnostiek en behandeling van reumatische ziekten, aan de faculteit der geneeskunde van de Universiteit van Amsterdam (AMC-UvA).
- Prof. dr. Sarah Durston, hoogleraar Ontwikkelingsstoornissen in de hersenen van het UMC Utrecht.

Algemene voorwaarden

Door inschrijving geeft de deelnemer te kennen deze voorwaarden te accepteren.

Doelgroep en aanvangsniveau

De opleidingen en nascholingen van de Academy for Integrative Medicine (AIM) zijn bestemd voor artsen en verpleegkundigen. Voor de opleiding integrative medicine wordt minimaal vereist dat de deelnemer basisarts is, of daarvoor afstudeert. Voor de opleiding integrative nursing wordt minimaal vereist een verpleegkundige of vergelijkbare opleiding op niveau 6.

De voertaal van de opleidingen is Nederlands. Dit tenzij in de opleidingsomschrijving op de website anders wordt aangegeven.

Aanmelding

Aanmelding vindt plaats via de website van de AIM (www.aim-edu.nl) door het invullen van het inschrijfformulier en is definitief na ontvangst van de betaling van het inschrijfgeld.

De inschrijving vindt plaats in volgorde van ontvangst van de betaling. Zodra de betaling is binnengekomen, ontvang je een factuur waarop vermeld staat: Je betaling is in goede orde ontvangen. Deze factuur is ook jouw bewijs van inschrijving.

Herroeping/bedenktijd

Je hebt het recht om jouw inschrijving tot 14 dagen na datum van inschrijving zonder opgave van reden te annuleren. Je krijgt dan jouw volledige inschrijfgeld binnen 14 dagen na annulering teruggestort. Om gebruik te maken van dit recht kun je contact opnemen met info@aim-edu.nl. Deze bedenktijd geldt ook als de deelnemer de cursus boekt en het bedrijf of werkgever deze betaalt. Indien het bedrijf/de werkgever het contract afsluit, geldt geen bedenktijd.

E-mail en website

E-mail is een efficiënte vorm van communicatie tussen het secretariaat van de AIM en de deelnemers aan een opleiding. Het bewijs van deelname ontvang je per e-mail. Daarom verzoeken wij je om jouw e-mailadres in te vullen op het inschrijfformulier. Raadpleeg ook regelmatig de website van de AIM voor actuele informatie.

Vragen en beschikbaarheid secretariaat

Vragen van administratieve aard of met betrekking tot het onderwijs kunnen per e-mail gesteld worden aan info@aim-edu.nl. Je ontvangt zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk binnen twee weken bericht.

Facturering

De prijs voor de opleidingen is inclusief digitaal lesmateriaal, koffie, thee en snacks. Tussentijdse prijswijzigingen zijn voorbehouden en de prijzen worden jaarlijks geïndexeerd.

Het inschrijfgeld dient voor aanvang van de opleiding te zijn voldaan. Bij niet vooraf betalen kan de AIM de toegang tot de opleiding weigeren. Alle kosten ontstaan door wanbetaling, zijn voor rekening van de deelnemer.

Conditie waaronder een opleiding niet door kan gaan

De AIM behoudt zich het recht voor om bij minder dan 22 inschrijvingen voor de opleiding de start uit te stellen en de inschrijvingstermijn te verlengen. Je wordt hiervan 1 maand van tevoren per e-mail op de hoogte gebracht. De volgende startdatum is dan de eerstvolgende datum in de originele planning van de opleiding.

Annuleringen

Voor annulering na het verstrijken van de bedenktijd gelden de volgende regels:

- Tot uiterlijk drie weken voor aanvang van de opleiding wordt € 10,- administratiekosten in rekening gebracht.
- Bij annulering in de periode tussen drie weken en één week voor aanvang van de opleiding wordt vijftig (50%) procent van de studiekosten in rekening gebracht.
- Bij annulering binnen een week voor aanvang van de opleiding wordt het gehele bedrag van de studiekosten in rekening gebracht.
- Bij niet verschijnen van de deelnemer is het gehele bedrag van de studiekosten verschuldigd.
- Er vindt geen restitutie plaats bij annulering van de opleiding gedurende het studiejaar, termijnbetalingen blijven doorlopen. De deelnemer wordt de mogelijkheid geboden om bij uitval te herstarten in het opvolgende studiejaar. De gevolgde lesdagen blijven één studiejaar geldig. Bij het vervolg in het opvolgende studiejaar wordt het prijsverschil van de opleiding in rekening gebracht.
- Het annuleren van de opleiding dient schriftelijk plaats te vinden.

Intellectueel eigendom

De Academy for Integrative Medicine (AIM) investeert veel in goed studiemateriaal en behoudt zich alle rechten voor met betrekking tot het studiemateriaal.

De opdrachtgever/deelnemer is niet gerechtigd materiaal waarop auteursrechten of andere rechten berusten op enigerlei wijze aan derden af te staan of in gebruik te geven.

Het copyright van de opleiding integrative nursing berust bij Karlien Bongers en Judith Meijer. Hierover zijn afspraken gemaakt met de AIM.

Acties

Voor speciale acties kunnen afwijkende of aanvullende voorwaarden gelden. Deze staan dan vermeld op de website en het inschrijfformulier dat bij de speciale actie hoort.

Geheimhouding

De AIM gaat vertrouwelijk om met jouw persoonsgegevens. Zie ook onze privacyverklaring.

Acceptatie

Door inschrijving geeft de opdrachtgever/deelnemer te kennen deze voorwaarden te

accepteren.
